

Vereniging Behoud de Parel
p/a Winterheide 3
5971 GD Grubbenvorst

Aan:

Aan het college van B&W
Gemeente Horst aan de Maas
Postbus 6005
5960 AA Horst

Grubbenvorst 5 november 2009, BdP/0065

Onderwerp: Startnotitie MER Varkenshouderij M.J.Hagens, Witveldweg 44, Grubbenvorst

Geacht college,

Mede namens:
Milieudefensie Amsterdam
S.Ried Witveldweg 34 5971 NS Grubbenvorst

Bij deze dienen wij de volgende zienswijzen in aangaande de genoemde startnotitie mer¹.

Het eerste gedeelte gaat voornamelijk over de mogelijke gevaren die de IV met zich mee brengt aangaande de volksgezondheid. Dit wordt momenteel niet meegenomen in mer-procedures, hetgeen ons inziens een omissie is.

Het tweede gedeelte betreft opmerkingen n.a.v. de startnotitie.

Gezondheid omwonenden.

Bezien vanuit de grote maatschappelijke onrust betreffende de volksgezondheid – ontstaan door de enorme schaalvergroting van de IV, o.a. komst van megastallen en de ontwikkeling van LOG's – verwondert het ons ten zeerste dat er in deze startnotitie geen aandacht is voor de mogelijke gezondheidsrisico's die de IV met zich mee brengen.

¹ Om de uitvoering van het Verdrag van Arhus mede te ondersteunen wordt deze zienswijze u ook digitaal toegezonden (pdf)

De Minister van VWS, de heer Klink, heeft zich hier inmiddels over uitgelaten, citaat²:

*“De tweede conclusie is dat er tegelijkertijd nog een behoorlijk hiaat is in de kennis over intensieve veehouderij en gezondheidsrisico’s, vooral wat betreft de uitstoot van grotere bedrijven en concentraties van bedrijven. Bestaande onderzoeken zijn vooral gebaseerd op literatuur en er is maar weinig onderzoek uitgevoerd naar gezondheidsproblemen van omwonenden in relatie tot emissies van de intensieve veehouderij. Recent heeft het RIVM wel onderzoek verricht naar de aanwezigheid van veegerelateerde MRSA bij omwonenden van intensieve varkenshouderijen en kwam daarbij tot de conclusie dat er geen verhoogd risico is voor omwonenden. Huisartsen in gebieden met intensieve veehouderij geven aan meer symptomen van de luchtwegen en respiratoire aandoeningen te vermoeden in hun praktijken. Symptomen en aandoeningen die overigens wel zijn aangetoond bij werknemers in de veehouderij. **De relatie tussen intensieve veehouderij en gezondheidsproblemen van omwonenden vereist dus nader onderzoek**”.*

Dit onderzoek met als titel: “Mogelijke gezondheidsaspecten van intensieve veehouderij bedrijven voor omwonenden”, is in opdracht van VWS en VROM in augustus 2009 gestart³.

Dit onderzoek geeft aan dat er hiaten in de kennis omtrent megastallen en LOG gebieden zijn. Ipso facto, reden om voor deze startnotitie mer de onderzoeksresultaten af te wachten en deze, als dit onderzoek is afgerond, te integreren in de mer.

Het bureau Gezondheid, Milieu & Veiligheid GGDen Brabant/Zeeland heeft samen met de afdeling infectieziektebestrijding van de GGD Hart voor Brabant een informatieblad over intensieve veehouderij en gezondheid opgesteld. Het blad kwam tot stand na een landelijk overleg van GGDen (medische milieukunde en infectieziektebestrijding) en het RIVM.⁴, tekstfragment, citaat:

“De landbouwontwikkelingsgebieden (LOG’s) en megabedrijven in de intensieve veehouderij krijgen zowel politiek als in de media veel aandacht. Omwonenden en maatschappelijke organisaties maken zich zorgen om de verstoring van het landschap, het dierenwelzijn en de gezondheid van omwonenden. Vanuit gemeenten of omwonenden ontvangt de GGD regelmatig de vraag of er mogelijke gezondheidseffecten zijn. Daarom stelden de GGD’en in Brabant en Zeeland een Informatieblad op. Hierin zijn de risico’s van de huidige bedrijfsvoering beschreven en bij eventuele toekomstige schaalvergroting.

Bij deze een zeer summiere opsomming van documenten en onze inzichten die wij relevant vinden aangaande deze zienswijze met betrekking tot gezondheidsrisico’s. Daarbij wijzen wij ook op het “voorzorgsbeginsel” uit Art 174 EU Verdrag.

1 Uit het “Informatieblad Intensieve veehouderij en gezondheid, GGD Brabant/ Zeeland”⁵, uitgebracht in januari 2009, blijkt dat de integratie van gezondheidsaspecten in deze startnotitie m.e.r. ons inziens noodzakelijk is.

Hierin is het tekstdeel betreffende een Duits onderzoek naar een soort LOG^{6 7} verontrustend te noemen.

² <http://www.minvws.nl/kamerstukken/pg/2009/intensieve-veehouderij-en-gezondheidsrisicos.asp>

³ De onderzoeksvragen zijn ons reeds bekend edoch ons inziens onvolledig.

⁴ Opmerkelijk is dat GGD Limburg deze informatie niet op haar website heeft staan. Dit terwijl de site van GGD Brabant/Zeeland vermeldt dat men dit landelijk heeft verspreid op verzoek van VWS:

<http://www.ggd Kennisnet.nl/kennisnet/paginaSjablonen/raadplegen.asp?display=2&atoom=51320&atoomsrt=2&actie=2>

Zie ook bijlage 4

⁵ http://www.ggd Kennisnet.nl/kennisnet/uploaddb/downl_object.asp?atoom=51320&VolgNr=712

De tabel op blz 14 (zie bijlage 1) is zelfs nog verontrustender te noemen, zeker als men dit betreft op LOG gebieden. Daarbij is onduidelijk of effecten optreden vanwege het ontbreken van blootstellinggegevens op leefomgevingsniveau, voornamelijk betrekking hebbend op o.a. endotoxinen, zoönosen, influenza, MRSA en Q-koorts.

Ook is in deze tabel duidelijk een gezondheidsrisico m.b.t. de leefomgeving af te lezen⁸.

De risico's veroorzaakt door schaalvergroting, blz 16, zijn daarbij beangstigend aangaande de volksgezondheid, citaat:

” Een groter aantal varkens en pluimvee in het LOG leidt lokaal tot een hogere uitstoot van ammoniak, fijnstof en stank.

En: Voldoen aan milieuwetgeving betekent echter niet automatisch dat het gezondheidsaspect ook voldoende aandacht heeft en dat risico's worden voorkomen.

En: Vooral voor fijnstof zijn er ernstige twijfels of in de praktijk een reductie van 95% gehaald kan worden.

2 Uit: “RIVM rapport⁹ 270001001/2005 **Gezondheid in milieueffectrapportage en strategische milieubeoordeling**, Verkenning van de mogelijkheden tot integratie, etc”, appelleren “de aanbevelingen”, blz 48, ons inziens ook duidelijk tot opname van bovengeschetste risico's in deze startnotitie MER. Met name de zinsnede “aandacht besteden aan cumulatie van effecten”, lees dus accumulatie van fijnstof¹⁰, stank, ammoniak, lachgas, methaan, pathogenen, geluid, vervoersbewegingen¹¹ o.a. transporten van dieren, mest, composteringmateriaal, chemische stoffen zoals zwavelzuur, afvoer van spuiwater van luchtwassers, personeel en andere overlast etc. etc. is in onze ogen van het grootste belang.

Terzijde, maar niet minder belangrijk, ook het reeds genoemde “Informatieblad Intensieve veehouderij en gezondheid, GGD Brabant/ Zeeland” wijst op het belang van het in kaart brengen van de totale accumulatie van factoren, citaat blz 16:” Om een verantwoorde (her)inrichting van een LOG te bereiken adviseert de GGD de mogelijke gezondheidseffecten van ruimtelijke of infrastructurele ontwikkelingen meer inzichtelijk te maken. Deze zogenaamde Gezondheidseffectscreening geeft een goed beeld van de milieugezondheidskwaliteit van de ontwikkelingen in een bepaald gebied. Per bron (bedrijven, wegverkeer e.d.) en per milieuaspect (geluid, lucht e.d.) worden **voor het betreffende gebied de te verwachten effecten op de gezondheid berekend aan de hand van de beschikbare gegevens**¹².

⁶ Blz 13, citaat: Opmerkelijk is een Duitse studie (Radon, 2007) waarin omwonenden met meer dan 12 veehouderijen op minder dan 500 meter afstand een lagere longfunctie (7% afname) hadden in vergelijking met mensen met minder dan 5 veehouderijen binnen 500 meter van hun woonadres. Ook bleken in deze studie astma-achtige verschijnselen sterk gerelateerd te zijn met een hoge veedichtheid in de omgeving.

⁷ Hagens, aanvrager startnotitie mer ligt in het LOG Witveld.

⁸ Inzake Q-koorts is de recente uitspraak van de Raad van State bevreemdend gezien de hoge mortaliteit hiervan. RvS Zaaknummer 200809049/1/M2 14 oktober 2009

2.7. [appellant] voert aan dat het college bij het nemen van het bestreden besluit onvoldoende rekening heeft gehouden met het verspreidingsrisico van de Q-koorts.

[appellant] heeft niet aannemelijk gemaakt dat de inrichting een zodanige bijdrage aan de verspreiding van de met geitenhouderijen geassocieerde Q-koorts kan opleveren dat om die reden nadere voorschriften aan de vergunning hadden moeten worden verbonden, dan wel dat de gevraagde vergunning om die reden had moeten worden geweigerd. De beroepsgrond faalt.

Een soortgelijke uitspraak, in dit geval m.b.t. MRSA: Zaaknummer 200802521/1 4 maart 2009

⁹ <http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/270001001.pdf>

¹⁰ Ook dient men in deze zeer zeker PM2,5 te betrekken, daar deze mede ontstaat uit ammoniak en NOx (aanwezigheid van snelwegen bijvoorbeeld). Daarbij is PM2,5 het gevaarlijkste fijnstof voor de volksgezondheid en in toekomstige wetgeving van belang.

¹¹ In het bijzonder wijzen wij op het gevaar van toenemend vrachtverkeer in dit LOG

¹² Deze beschikbare gegevens dienen ons inziens ten minste een nul-meting van het betreffende gebied te bevatten.

In hier voege wijzen wij u bijvoorbeeld op het gegeven dat in de huidige wetgeving aangaande stank, de Rgv, accumulatie van stank niet is opgenomen¹³. Dit kan dus inhouden dat voor bewoners in een LOG de stank kan oplopen tot vele malen de wettelijke laagste norm voor buitengebieden, 14 Ou veroorzaakt door één bedrijf op een woning¹⁴. Dit impliceert dus dat de stank¹⁵ op een woning, veroorzaakt door meerdere bedrijven een totaal onleefbare situatie kan veroorzaken¹⁶.

Daarbij is de GGD van mening dat een belasting van 6 Ou het maximaal toelaatbare is¹⁷

Ook van groot belang is ons inziens punt 5 uit “de aanbevelingen van het RIVM Gezondheid in milieueffectrapportage en strategische milieubeoordeling”. Citaat: ”5. *Wet- en regelgeving ter ondersteuning van integratie van gezondheid in m.e.r. Een alternatieve optie is om in communicatie over de bestaande wet- en regelgeving het (reeds hierin opgenomen) gezondheidsaspect sterker te benadrukken*”.

Deze aanbeveling juichen wij van harte toe¹⁸.

3 Het houden van pluimvee en varkens op een locatie. Hierover maken wij ons, mede gezien vanuit het risico op verspreiding van influenza (Vogelgriep), ernstige zorgen¹⁹. Het aanliggende IV bedrijf, afstand minder dan 100 meter, heeft pluimvee en varkens op een locatie.

4 Vooruitlopend op nieuwe regelgeving inzake PM2,5 – die mogelijk anderszins van toepassing is op het moment dat de milieuvergunning aangevraagd wordt - dient men op zijn minst te inventariseren hoe de emissie en het ontstaan van PM2,5 bij dit bedrijf is.

De vorming van het aan ammoniak gerelateerde PM2,5 – de secundaire aerosolen ammoniumsulfaat en ammoniumnitraat - brengen zeer wel mogelijk gezondheidsrisico's voor omwonenden met zich mee. Deze gezondheidsrisico's zijn momenteel onvoldoende in kaart gebracht. Hagens ligt in het LOG Witveld. De ammoniak emissies aldaar zijn door de aanwezige

¹³ Ook is in deze wet bijvoorbeeld de stank afkomstig van brijvoer niet opgenomen.

¹⁴ Het RIVM geeft voor een stankbelasting van 6 Ou een GES-Score van 6, onvoldoende milieugezondheidskwaliteit, bron: RIVM Rapport 609021077 Gezondheidsaspecten bij IPPC-vergunningen De ontwikkeling en test van een methode voor de integrale beoordeling van gezondheidsaspecten bij IPPC-vergunningen, zie bijlage 2 voor een tabel.

¹⁵ Stank, eufemistisch tegenwoordig geur genoemd, afkomstig van IV bedrijven is samengesteld uit een buitengewoon groot aantal stoffen, waarvan vele nog niet in kaart zijn gebracht. Een niet in kaart gebracht bestanddeel zou de hormonale uitscheidingen van dieren kunnen zijn.

¹⁶ Dit kan dus leiden tot schending van het Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM), dat in artikel 8 stelt: “Recht op eerbiediging van privé-leven, familie- en gezinsleven”, lid 1: ”Een ieder heeft recht op respect voor zijn privé-leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie, etc. Bijvoorbeeld de zaak López Ostra.

¹⁷ Citaat uit informatieblad GGD blz 12: Reden hiervoor is dat bij deze belasting naast geurhinder nog andere gezondheidseffecten verwacht worden zoals angst, negatieve gevoelens, gedragsverandering en stress. Met deze methodiek ligt de maximaal toelaatbare geurbelasting bij 6 odour units per individueel bedrijf. Een hogere belasting aan geur geeft voor omwonenden een ongewenste gezondheidsbelasting.

¹⁸ Zie ook art. 152 EG Lid 1. Bij de bepaling en de uitvoering van elk beleid en elk optreden van de Gemeenschap wordt een hoog niveau van bescherming van de menselijke gezondheid verzekerd.

Het optreden van de Gemeenschap, dat een aanvulling vormt op het nationale beleid, is gericht op verbetering van de volksgezondheid, preventie van ziekten en aandoeningen bij de mens en het **wegnemen van bronnen van gevaar voor de menselijke gezondheid**. Dit optreden omvat de **bestrijding van grote bedreigingen van de gezondheid, door het bevorderen van onderzoek naar de oorzaken**, de overdracht en de preventie daarvan, alsmede door het bevorderen van gezondheidsvoorlichting en gezondheidsonderwijs.

¹⁹ In een persbericht d.d. 12 februari 2008 gaat het RIVM dieper in op bovengenoemde problematiek. Uit “Kansen en bedreigingen van megastallen”: *Hierbij moet men denken aan voldoende afstand tussen bedrijven, geen combinatie van varkens en kippen op één locatie en een minimaal gebruik van antibiotica. Het stalontwerp en de bedrijfsvoering moeten gericht zijn op een zo klein mogelijk risico op introductie en verspreiding van (voor antibioticum ongevoelige) micro-organismen.*

en de te bouwen bedrijven al fors en worden door de komst van het NGB nog groter. Daarbij kenmerkt het gebied zich door een zeer hoge achtergrondconcentratie van ammoniak.

Ook het RIVM geeft blijk van hiaten in kennis aangaande deze problematiek, uit “On health risks of ambient PM in the Netherlands Executive summary blz 18”²⁰:

“Toxicologische studies met zuiver ammoniumsulfaat en -nitraat (secundaire anorganisch aërosol) wijzen niet op een hoge toxische potentie van deze beide componenten, zelfs niet bij aanmerkelijk hogere concentraties dan in de buitenlucht. Wèl wordt in epidemiologische studies keer op keer een samenhang gevonden tussen gezondheidsklachten en aanwezigheid van sulfaat en nitraat als bestanddelen van secundaire anorganisch aërosol. Deze tegenstrijdigheid valt nog niet te verklaren.

Het enkel meten van de concentratie ammoniak in de lucht, zoals dit momenteel op tal van plaatsen geschiedt²¹, brengt daarbij niet in kaart wat de werkelijke vorming van de genoemde secundaire aërosolen is. Daarbij worden er momenteel geen metingen gedaan over een langer tijdsbestek in de nabijheid van intensieve veehouderijen – LOG - met een forse ammoniak emissie. Deze zeer complexe materie vertoont een fors hiaat aangaande de mogelijke gezondheidsrisico's voor omwonenden. Er zijn zelfs, voor zover wij weten, nooit metingen gedaan aangaande de genoemde secundaire aërosolen in de nabijheid van intensieve veehouderijen²².

5 Ook is ons inziens een hiaat waar te nemen aangaande de Wet Publieke Volksgezondheid en startnotities mer, mer-procedures en de Wm.

Uit Wpg artikel 2, taak van B&W:

Lid c. “het bewaken van gezondheidsaspecten in bestuurlijke beslissingen”.

Deze wet is niet geïmplementeerd in de Wm.

Dit neemt niet weg dat de grote concentratie van IV bedrijven in het LOG Witveld – het NGB daarbij buiten beschouwing gelaten - een dusdanige accumulatie van factoren kan geven dat het voor bewoners gezondheidsbedreigend en zelfs onleefbaar wordt. Daarbij is de beslissing van de gemeenteraad om meer bedrijven toe te staan, dan wel bestaande bedrijven nog meer uitbreidingsruimte te gunnen (groter bouwblok) binnen een LOG, altijd subjectief. Immers, er is momenteel geen echt bruikbaar (wettelijk) gezondheids-toetsingskader beschikbaar én er is onvoldoende onderzoek gedaan²³. De methodiek GES – zie genoemd informatieblad GGD - zou hier een instrument kunnen zijn.

Het is daarbij overigens opmerkelijk dat Wm art. 4.6. 3e lid; 4.12 3e lid en 4.19 3e lid verwijst naar Bijlage 1 Wm, waarin de Wpv ontbreekt²⁴. Dit terwijl in het NMP4 gezondheid expliciet genoemd wordt.

²⁰ <http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/650010033.pdf>

²¹ O.a. is er het meetpunt 131, Vredepeel. Dit meetpunt meet de achtergrondconcentratie ammoniak. De concentratie ammoniak blijkt enorm te fluctueren.

²² De vorming van ammoniumnitraat zal bespoedigd worden als er in de nabijheid van intensieve veehouderijen (snel wegen – emissie NOx – zijn, dit is een (ietwat complexere) chemische reactie tussen H₂O NOx en NH₃. Hagens ligt naast de A73, een steeds drukker bereden autosnelweg, en de nabij gelegen A67 (mogelijk toekomstige verbreding), met op hand staande aanleg snelweg Greenportlane, industrieterrein Tradeport, industrieterrein Klavertje Vier, daarbij mogelijke komst van megastallen op deze terreinen etc. De concentratie NOx zal in de nabijheid van Hagens toenemen, het ontstaan van ammoniumnitraat vermoedelijk versnellen. Daarbij zijn alle toekomstige ontwikkelingen rondom gemeente Grubbenvorst, vanuit het perspectief van de volksgezondheid, alarmerend te noemen. Het verbijstert ons dan ook ten eerste dat er nog steeds géén totaal plan MER voor al deze ontwikkelingen is ingediend.

²³ Het recent uitgebrachte GGD rapport “Intensieve veehouderij Gemeente Horst aan de Maas” betrof tot onze verbijstering enkel het NGB!!

6 Het document “Gezondheid in m.e.r”, geschreven door de MER Commissie ²⁵, noemt ook de door ons genoemde punten. Tevens noemt het in de paragraaf “Welke projecten?” een aantal projecten waarvoor wel naar gezondheidsaspecten gekeken dient te worden, zoals “*grotere infrastructurale projecten en luchtvaartterreinen, en soms ook industriële projecten, nabij bebouwingsconcentraties*”. Echter het noemt niet de intensieve veehouderij.

Recent bracht de MER Commissie een nieuwe factsheet intensieve veehouderij^{26 27} uit waarin het gezondheidsaspect ook niet wordt genoemd.

Inzake de mogelijke gezondheidsrisico's veroorzaakt door intensieve veehouderij zijn momenteel twee documenten beschikbaar om een mogelijke inventarisatie te doen.

Een document (GGD) is uitgebracht in 2006 met de titel “Gezondheidseffectscreening Stad & Milieu 2006” ²⁸. Het andere document (RIVM) in 2008 met de titel “Gezondheidsaspecten bij IPPCvergunningen” ²⁹. Beide documenten werken via de zogenaamde GES Methodiek, die zich goed lenen om gezondheidsrisico's door IV te taxeren³⁰.

Echter, alles is aan slijt onderhevig en alle genoemde punten in de GES Methodiek vragen om aandacht, mede dankzij voortschrijdend inzicht.

Daar waar de GES Methodiek aanvankelijk uitgaat van geluid, fijnstof, stank, etc., kan men daar momenteel – door voortschrijdend inzicht – o.a. de gevaren van aviaire influenza, Q-koorts endotoxinen, etc. etc. etc. aan toevoegen.

Daarbij laten Europese Richtlijnen zien dat men gezondheidsrisico's dient te inventariseren, als daar een reden toe is, denk bijvoorbeeld aan o.a. Art 174 EG verdrag, waarin het “Voorzorgsbeginsel” een voorname plaats inneemt. (Zie punt 9 van deze zienswijze)

7 .De “Richtlijn 2001/42/EG - die de MER Commissie noemt in “Gezondheid in de m.e.r.”- betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma's³¹” vermeld in art. 5

²⁴ O.a.art. 4.6 lid 3: De organen van het Rijk houden in elk geval rekening met het geldende nationale milieubeleidsplan bij het nemen van een besluit dat daartoe is aangewezen in deze wet, en bij het nemen van een besluit krachtens een wet, genoemd in bijlage 1, voor zover daarbij het belang van de bescherming van het milieu in beschouwing moet of kan worden genomen.

²⁵ http://docs1.eia.nl/cms/gezondheid/1909-96a_%20Gezondheid%20in%20mer%20-%20website%20mrt%202009.pdf

²⁶ <http://docs1.eia.nl/cms/intensieveveehouderij/Fact%20sheet%20intensieve%20veehouderij%20%20website%2002102009.pdf>

²⁷ Wm Art 1.1 lid 2a verwijst overduidelijk naar gezondheid: “worden onder gevolgen voor het milieu in ieder geval verstaan gevolgen voor het fysieke milieu, **gezien vanuit het belang van de bescherming van mensen**, dieren, planten en goederen, van water, bodem en lucht en van landschappelijke, natuurwetenschappelijke en cultuurhistorische waarden en van de beheersing van het klimaat, alsmede van de relaties daartussen”.

²⁸ In opdracht van VROM en VWS

²⁹ In opdracht van VROM

³⁰ Te betreuren is het recent uitgebrachte rapport van de GGD Limburg aangaande het NGB, gebaseerd op de GES Methodiek. Dit rapport stond zo vol met foute aannames dat het de prullenbak in kan. O.a. het gegeven dat luchtwassers werken op een temperatuur van 100 °C, onjuiste afstanden tot de bebouwde kom, het niet meenemen van alle bronnen van vervuiling etc.etc. is een publicatie onwaardig.

Helaas deed de betreffende wethouder, de heer Litjens, het op grond van dit rapport voorkomen alsof de komst van het NGB geen gevaar voor de volksgezondheid met zich meebrengt.

³¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0042:NL:NOT>

Milieurapport

Lid 1. Wanneer krachtens artikel 3, lid 1, een milieubeoordeling vereist is, wordt een milieurapport opgesteld waarin de mogelijke aanzienlijke milieueffecten van de uitvoering van het plan of programma alsmede van redelijke alternatieven, die rekening houden met het doel en de geografische werkingssfeer van het plan of programma, worden bepaald, beschreven en beoordeeld. Voor de voor dit doel te verstrekken informatie wordt verwezen naar bijlage I.

In de genoemde bijlage staat vervolgens duidelijk te lezen dat:

Bijlage I:

In artikel 5, lid 1, bedoelde informatie

f) de mogelijke aanzienlijke milieueffecten(1), bijvoorbeeld voor de biodiversiteit, bevolking, **gezondheid van de mens**, fauna, flora, bodem, water, lucht, klimaatfactoren, materiële goederen, cultureel erfgoed, met inbegrip van architectonisch en archeologisch erfgoed, landschap en de wisselwerking tussen bovengenoemde elementen, etc.

Conclusie:

Ons inziens ontbreekt in de pagina “Gezondheid in de mer”, paragraaf “Welke projecten?” dan ook de intensieve veehouderij.

Ons inziens ontbreekt in de “factsheet intensieve veehouderij” een duidelijke gezondheidsparagraaf aangaande de IV.

In hier voege verzoeken wij u met klem een gezondheidsparagraaf in de startnotitie mer op te nemen.

8 Daarbij zijn nog andere argumenten aan te geven:

Fijnstof:

Ten aanzien van fijnstof wijzen wij op Richtlijn 2008/50 EG.

Uit overweging (9) uit de preambule blijkt: *De toestand van de luchtkwaliteit dient te worden gehandhaafd, waar deze reeds goed is, of verbeterd, etc.*

Ook artikel 1 lid 5. *de luchtkwaliteit waar zij goed is in stand te houden en in andere gevallen te verbeteren;*

Etc.

Water:

Er wordt in onvoldoende mate een zekerheid tot behoud van de kwaliteit van het water in het algemeen gegeven.

De richtlijn 2000/60/EG³² is hier op van toepassing, zie bijvoorbeeld de overwegingen (1) en (28) uit de preambule, art 2 lid 33 etc. etc.

9 Aangaande alle bovengenoemde mogelijke gezondheidsrisico's veroorzaakt door de IV wijzen wij u ook op het reeds genoemde "voorzorgsbeginsel", benoemd in art 174 Lid 2 EG-Verdrag^{33 34}. De publicatie aangaande dit begrip³⁵ is erg ruim opgezet, edoch bevat tal van bruikbare punten. Punt 4 geven we in dit schrijven integraal weer, vanwege het belang dat we hier aan hechten, de onderstreping is door ons gedaan:

4. Het voorzorgsbeginsel moet gezien worden binnen een gestructureerde aanpak van een uit drie stappen bestaande risicoanalyse: risico-evaluatie, risicobeheer en risicomelding.

Het voorzorgsbeginsel dat hoofdzakelijk door besluitvormers bij risicobeheersing gehanteerd wordt, mag niet worden verward met het voorzichtigheidsbeginsel dat de wetenschappers bij hun evaluatie van wetenschappelijke gegevens toepassen.

Toepassing van het voorzorgsbeginsel veronderstelt dat potentieel gevaarlijke gevolgen van een verschijnsel, product of proces zijn vastgesteld en dat het risico door een wetenschappelijke evaluatie met onvoldoende zekerheid kan worden bepaald.

Toepassing van een beleid op basis van het voorzorgsbeginsel dient te beginnen met een zo volledig mogelijke wetenschappelijke evaluatie en, zo mogelijk, in iedere fase de onzekerheidsgraad vaststellen.

Men zou dit voorzorgsbeginsel o.a. kunnen toepassen op de genoemde tabel uit het Informatieblad "Intensieve veehouderij en gezondheid, GGD Brabant/ Zeeland" blz 14. Immers, LOG's en de huidige schaalvergroting kunnen onvoorziene problemen met zich meebrengen die tot op heden door wetenschappelijk onderzoek niet in kaart zijn gebracht. Maar alle door ons genoemde punten die op te vatten zijn als "bronnen van vervuiling in de ruimste zin des woords" zijn uiteraard van toepassing op dit voorzorgsbeginsel.

Daarbij wijzen wij ook op een tekstdeel van de webpagina van VROM:
<http://www.vrom.nl/pagina.html?id=9332#risico> citaat integraal overgenomen:

"4. Bedreigingen van de gezondheid

Bij ongewijzigd beleid wordt de mensheid over dertig jaar geconfronteerd met gezondheidsproblemen die nu nog niet zichtbaar zijn. Er zijn tienduizenden stoffen in ons leefmilieu waarvan weinig bekend is over de mogelijke gevaren en risico's voor mens en milieu.

³² RICHTLIJN 2008/105/EG VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 16 december 2008 inzake milieukwaliteitsnormen op het gebied van het waterbeleid tot wijziging en vervolgens intrekking van de Richtlijnen 82/176/EEG, 83/513/EEG, 84/156/EEG, 84/491/EEG en 86/280/EEG van de Raad, en tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG

³³ De Gemeenschap streeft in haar milieubeleid naar een hoog niveau van bescherming, rekening houdend met de uiteenlopende situaties in de verschillende regio's van de Gemeenschap. **Haar beleid berust op het voorzorgsbeginsel** en het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden, en het beginsel dat de vervuiler betaalt.

³⁴ Richtlijn 2001/42/EG van het Europees Parlement en de Raad noemt op punt 1 in haar overweging: (1) In artikel 174 van het Verdrag is bepaald, etc.

³⁵ http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=nl&type_doc=COMfinal&an_doc=2000&nu_doc=1

*Van allerlei processen of activiteiten, zoals het transport van elektriciteit in hoogspanningsleidingen, bestaat alleen een vermoeden over effecten op de gezondheid. Er moet daarom veel meer nadruk worden gegeven aan 'voorzorg'. Wanneer bijvoorbeeld in Nederland in 1965 op basis van het **voorzorgprincipe** een asbestverbod zou zijn ingesteld, dan zou dat ruw geschat circa 34.000 slachtoffers en 20 miljard euro aan kosten hebben gescheeld”.*

11 Aangaande alle voorgenoemde punten brengen wij ook onder uw aandacht art 2 en 8 van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Dit daar de risico's die kunnen ontstaan door LOG's en megastallen hier ons inziens op van toepassing kunnen zijn.

Artikel 2 stelt: Recht op leven

Artikel 8 stelt: Recht op eerbiediging van privéleven, familie- en gezinsleven

.

Verdere zienswijzen:

1.1 Hagens wil de nieuw te bouwen stal, waar afgezien van het doorlopen van alle procedures, laten voldoen aan de thans geldende milieuwetgeving. Dit lijkt ons een omissie. De startnotitie mer dient uit te gaan van wijzigingen in de Wm, bijvoorbeeld inzake PM 2,5.

Het Canadese strooisel systeem dient uit den treuren beschreven te zijn, in alle aspecten o.a. aangaande de Wm en Wpv. Het voorzorgsbeginsel is hierop van toepassing

Het genoemde tijdpad – vijf jaar – kan nooit, bezien vanuit mondiale ontwikkelingen, juist worden ingeschat.

1.3 Leeswijzer. Deze is niet volledig. O.a. ontbreekt het aspect “de mens”.

2.1 Ligging van het bedrijf. Niet alle bedrijven in het LOG en net daarbuiten zijn benoemd. Dit ivm alle accumulaties.

2.3.1. De biowassers staan ter discussie. Zie hiervoor het promotieonderzoek van Melse WUR. Hierdoor zal de woning op Witveldweg 33 boven de geurnorm komen. De invoergegevens (bijlage V-Stacks vergunning) zijn ons inziens niet juist. Ons inziens dient men de luchtwassers te kunnen monitoren vanuit het gemeentehuis, dan wel afdeling Veiligheid en Handhaving. Zie bijlage 3 ter verduidelijking.

3.1 Milieueffectrapportage. Betreffende Richtlijn 97/11/EEG tot wijziging van Richtlijn 85/337/EEG is aan artikel 4 een wijziging toegevoegd.

Deze luidt:

3. *Bij het onderzoek per geval of bij de vaststelling van drempelwaarden of criteria bij de toepassing van lid 2 moet met de relevante selectiecriteria van bijlage III rekening worden gehouden.*

In bijlage III leest men o.a.:

1. Kenmerken van de projecten

Bij de kenmerken van de projecten moet in het bijzonder in overweging worden genomen:

- *de omvang van het project,*
- ***de cumulatie met andere projecten,***

In hier voege dient men dus o.a. cumulatie mee te nemen in de mer. De projecten waar wij aan denken zijn o.a. alle bestaande en nieuwvestigingen in en net buiten het LOG, Prime Champ, Klavertje 4, Greenportlane, uitbreiding veiling etc.

Ook wijst deze richtlijn in art 5 lid 1 naar bijlage IV. O.a. verwijzen wij hier naar punt 3. *Een beschrijving van de waarschijnlijk belangrijke milieu-effecten van het voorgenomen project op met name: de bevolking, fauna en flora, bodem, water, lucht, de klimatologische factoren, materiële goederen, met inbegrip van het architectonisch en archeologisch erfgoed, het landschap en de interrelatie tussen genoemde factoren.*

3.4.2 Paragraaf aangaande de Habitatrictlijn is niet juist.

3.4.3 IPPC richtlijn is onjuist beschreven, citaat 96/61 EG, o.a. preambule (1):

*Overwegende dat de doelstellingen en beginselen van het milieubeleid van de Gemeenschap, zoals vermeld in artikel 130 R van het Verdrag, met name betrekking hebben op het voorkomen, terugdringen en zoveel mogelijk elimineren van verontreiniging door deze bij **voorrang aan de bron te bestrijden***

3.5.1 Paragraaf Nb-wet is niet juist en onvolledig. Conclusies Adviesgroep Huys zijn in strijd met EU regelgeving. Aanpassing Nb wet kan / zal in strijd zijn met EU regelgeving.

3.5.2 FFw. Tekst is onvolledig. De tabel is verre van volledig.

3.5.4 De Wav is onvoldoende uitgewerkt.

3.5.5 Intern salderen blijft in strijd met de IPPC richtlijn, zie eerdere tekst.

3.5.6 Andere bronnen van stank dienen eveneens beschreven te worden.

3.5.7 Milieudefensie en de Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht (SSLU) hebben een bezwaarprocedure en een voorlopige voorziening aanhangig gemaakt bij het Europese Hof in Luxemburg. Kern van deze procedures is het uitstel dat Nederland deze zomer heeft gekregen van de Europese Commissie, om aan de Europese gezondheidsnormen voor luchtvervuiling te voldoen.

Men dient deze uitspraak af te wachten.

Daarbij, er is geen daadwerkelijk gemeten waarde aangaande luchtkwaliteit beschikbaar. Mede gezien vanuit de vele ontwikkelingen in dit gebied – o.a. LOG Witveld – een must.

3.6.2 Het BOM+ dient zeer robuust te zijn.

3.6.3 LOG's zijn verplicht een mer te doorlopen. Dit is niet geschied. In dier voege moet de mer Hagens wachten op het doorlopen van een mer LOG Witveld.

3.6.4 Er dient, gezien de middelhoge verwachting een grondig archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden.

3.6.4 De aardkundige waarde verdwijnt door de bouw van deze megastal. Het open landschap verdwijnt.

3.7.2 Het bestemmingsplan wordt gewijzigd. Er dient een mer doorlopen te worden.

4 Milieu

Ingevolge Richtlijn 97/11/EEG tot wijziging van Richtlijn 85/337/EEG³⁶, art 4 lid 3 etc. dienen o.a. accumulaties meegenomen te worden. Er is nml sprake van een groot aantal projecten die momenteel plaatsvinden, zoals aanpassing bestaande stallen en de bouw van nieuwe stallen. Zie eerder genoemd punt 3.1

Accumulatie van fijnstof dient berekend te worden voor het hele LOG en aanliggende vervuilende bronnen.

Accumulatie van stank dient berekend te worden voor het hele LOG en aanliggende vervuilende bronnen.

Accumulatie van ammoniak dient berekend te worden voor het hele LOG en aanliggende vervuilende bronnen.

Accumulatie van endotoxinen dient berekend te worden voor het hele LOG en aanliggende vervuilende bronnen.

Accumulatie van geluid dient berekend te worden voor het hele LOG en aanliggende vervuilende bronnen.

Accumulatie van andere vervuilingen dan bovengenoemd, o.a. influenza³⁷ etc., dient berekend te worden voor het hele LOG en aanliggende vervuilende bronnen.

4.1.3 IPPC omgevingstoets is niet correct uitgevoerd. Zie eerdere tekst.

4.4 De emissiegegevens – fijnstof - van de stallen – Canadees strooisel - zijn onbekend.

³⁶ Zie ook artikel 1 Wm: In deze wet en de daarop berustende bepalingen wordt verstaan onder: EEG-richtlijn milieu-effectbeoordeling: richtlijn nr. 85/337/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 27 juni 1985 betreffende de milieu-effectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten (PbEG L 175), zoals gewijzigd bij richtlijn nr. 97/11/EG van de Raad van de Europese gemeenschappen van 3 maart 1997 (PbEG L 73) tot wijziging van richtlijn 85/337/EEG betreffende de milieu-effectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten;

³⁷ Deze zijn reeds ruimschoots benoemd in deze zienswijze.

4.5 Bodem en water. De richtlijn 2000/60/EG³⁸ is hier op van toepassing.

Aanvullend bij paragraaf 4:

De gevolgen voor de mens zijn niet meegenomen in de startnotitie³⁹

Artikel 174 tm 176 EU dient door de mer commissie geïntegreerd te worden in de mer, met name het voorzorgsbeginsel.

De ondernemer dient een plan ter mindering van de inzet van antibiotica in te dienen.

De ondernemer dient een plan ter bestrijding van MRSA in te dienen.

De ondernemer dient een plan ter bestrijding van influenza in te dienen.

De ondernemer dient een plan ter bescherming van de werknemers in te dienen. In dit plan moet duidelijk vermeld staan hoe de ondernemer zijn werknemers denkt te beschermen tegen het overschrijden van de Mac waarde voor ammoniak, stank, fijnstof, kabaal, endotoxinen, MRSA, Varkensgriep en andere soorten influenza, andere pathogenen.

Er dient een rampenplan opgesteld te worden mocht dit bedrijf een calamiteit veroorzaken. Gedacht wordt aan het uitvallen van luchtwassers, uitbraak (op de mens overdraagbare) dierziekten, vervuiling grondwater etc. etc. etc.

De ondernemer dient zich bewust te zijn aangaande gezondheidsclaims door inwonenden, omwonenden en passanten van zijn bedrijf indien door uitbraken van dierziekten, dan wel anderszins, die overdraagbaar zijn op mensen – denk aan Varkensgriep, MRSA – mensen ernstig ziek worden dan wel te komen overlijden.

Een duidelijke paragraaf aangaande “evaluatie achteraf⁴⁰” dient in de mer opgenomen te worden.

³⁸ RICHTLIJN 2008/105/EG VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 16 december 2008 inzake milieukwaliteitsnormen op het gebied van het waterbeleid tot wijziging en vervolgens intrekking van de Richtlijnen 82/176/EEG, 83/513/EEG, 84/156/EEG, 84/491/EEG en 86/280/EEG van de Raad, en tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG

³⁹ Artikel 3 gewijzigde richtlijn 97/11

Bij de milieu-effectbeoordeling worden de directe en indirecte effecten van een project overeenkomstig de artikelen 4 tot en met 11 per geval op passende wijze geïdentificeerd, beschreven en beoordeeld op de volgende factoren:

- **mens**, dier en plant;

⁴⁰ Wm § 7.9. Evaluatie

Artikel 7.39

O.a. Afdeling Veiligheid en Handhaving dient deze paragraaf te toetsen.

Le progrès n'est pas continu: il y a parfois des régressions, des retours à la barbarie. Voltaire

Wij verzoeken u om een ontvangstbevestiging.

Hoogachtend,

André Vollenberg

Voorzitter vereniging Behoud de Parel

Marlotte Bakker

Secretaris vereniging Behoud de Parel

Bijlage 1, Tabel 2 uit "Informatieblad Intensieve veehouderij en gezondheid, GGD Brabant/Zeeland", blz 14

1. Het bevoegd gezag dat een plan heeft vastgesteld of een besluit heeft genomen, onderzoekt de gevolgen die de uitvoering van dat plan, dan wel van dat besluit heeft voor het milieu, wanneer de in het plan, dan wel in het besluit voorgenomen activiteit wordt ondernomen of nadat zij is ondernomen.

Tabel 2: Samenvattend overzicht van te verwachten gezondheidseffecten voor omwonenden van afzonderlijke componenten die uitgestoten worden bij veehouderijen in een LOG.

Component	Bekende gezondheidseffecten (bij beroepsmatige blootstelling of bij overschrijding gezondheidsnormen)	Gezondheidsrisico in leefomgeving algemeen	Gezondheidsrisico in LOG (< 500 meter)
Ammoniak	Geurhinder Iritatie slijmvliezen	--	Incidenteel bijdrage geurhinder.
Geur	Hinder Stressgerelateerde klachten	+ +	Extra geurhinder. Meer zelfgerapporteerde gezondheidsklachten
Fijn stof	Luchtwegklachten Hart- en vaatziekten	+ +	Lokale blootstellingsdata ontbreken Pilots "meting PM10 bij LOG" lopen (RIVM)
Endotoxinen	Luchtweginfecties	+/-	Lokale blootstellingsdata ontbreken
Zoönosen			
Influenza	griep, conjunctivitis	+/-	+/-
MRSA	MRSA-dragerschap	+/-	MRSA-onderzoek loopt
Q-koorts	griepachtige symptomen longontsteking endocarditis zwangeren: vroeg-/dodgeboorte foetus, laag geboortegewicht	+ 	+ onderzoek naar mate van risico loopt

- - geen effect
- +/- onduidelijk of effect optreedt vanwege het ontbreken van blootstellingsgegevens op leefomgevingniveau
- + effect

Bijlage 2, overgenomen uit: "Gezondheidsaspecten bij IPPC-vergunningen. De ontwikkeling en test van een methode voor de integrale beoordeling van gezondheidsaspecten bij IPPC-

vergunningen, Fast T, Mennen M, Mooij M“ ; blz 95 Bij een Ou groter dan 6 geldt een GES-score van 6, Onvoldoende milieugezondheidkwaliteit

Geur bedrijven

Bedrijfstak	Geurblootstelling (ge/m ³)	GES-score
Alle	0	0
Alle	0 – 1	1
Mengvoederfabrieken	1 – 2	4
	> 2	6
Bierbrouwerijen Compostering groenafval Rioolwaterzuivering Slachterijen	1 – 3	4
	> 3	6
Groenvoerdrogerijen Vleeswarenbedrijven	1 – 5	4
	> 5	6
GFT-compostering	1 – 6	4
	> 6	6
Geur- smaakstoffenindustrie Koffiebranderijen	1 – 7	4
	> 7	6
Asfaltmenginstallaties Beschuit- en banketindustrie Grote bakkerijen Overige bedrijfstakken (geen relatie bekend)	1 – 10	4
	> 10	6

Geur intensieve veehouderijen

Geur-concentratie (P98 ge/m ³) LTFD	Geur-concentratie (P98 oug/m ³) NNM (VStacks)	Contour volgens afstandsrelaties (m)	Hinder (%)	Ernstige hinder (%)	GES-score
0	0	≥ Afstand categorie I	0	0	0
0 – 1	0 – 1		0 – 5	0	1
1 – 7	1 – 5		5 – 20	0 – 3	3
7 – 10	5 – 6	Afstand categorie II – Afstand categorie I	20 – 25	3 – 5	4
≥ 10	≥ 6	≤ Afstand categorie II	≥ 25	≥ 5	6

Geluid van industrie

Geluidbelasting dB(A) L _{em}	Ernstig gehinderden (%)	Ernstig slaapverstoorden (%)	GES-score
< 45	< 2	< 2	0
45 – 49	2 – 4	2 – 3	1
50 – 54	4 – 7	3 – 4	3
55 – 64	7 – 18	4 – 9	5
65 – 69	18 – 25	9 – 13	6
≥ 70	> 25	≥ 13	7

Bijlage 3

Foto's uit ons dossier Knoops. Het betreft hier een ernstige – nog niet opgehelderde – storing, dan wel buitengewoon nalatig gedrag van de ondernemer.

Bijlage 4, schrijven GGD

Geachte heer/mevrouw,

De landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's) en megabedrijven in de intensieve veehouderij krijgen zowel politiek als in de media veel aandacht. Omwonenden en maatschappelijke organisaties maken zich zorgen om de verstoring van het landschap, het dierenwelzijn en de gezondheid van omwonenden. Als gemeente wilt u graag weten wat de mogelijke gezondheidseffecten zijn. Daarom stelden de GGD'en in Brabant en Zeeland bijgaand informatieblad op. Hierin leest u de risico's van de huidige bedrijfsvoering en bij eventuele toekomstige schaalvergroting.

Op verzoek van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) verspreiden we dit informatieblad in heel Nederland. Hoewel het verlenen van vergunningen voor schaalvergroting een gemeentelijke/provinciale verantwoordelijkheid is waarbij lokale omstandigheden een rol spelen, heeft het ministerie wel bijzondere aandacht voor het onderwerp. Het ministerie hecht dan ook belang aan het verspreiden van de huidige kennis over mogelijke gevolgen van schaalvergroting in de intensieve veehouderij. VWS ver kent samen met onder andere het RIVM en het Bureau GMV GGD'en Brabant/Zeeland onderzoeksmogelijkheden om de gezondheidseffecten beter in beeld te brengen.

In hoofdstuk 7 van het informatieblad vindt u maatregelen om risico's te beheersen. Zowel in de huidige bedrijfsvoering als bij schaalvergroting. De GGD adviseert om bij beleidsvorming rondom Landbouwontwikkelingsgebieden en bij vergunningverlening ten aanzien van intensieve veehouderij deze maatregelen op te nemen.

Hieronder volgt een korte samenvatting. Daarnaast kunt u alle informatie uitgebreid nalezen in het bijgevoegde informatieblad.

Het informatieblad kort samengevat:

Risico's op infectieziekten

Zoönosen zijn infectieziekten die van dieren op mensen overdraagbaar zijn. Dit kan bijvoorbeeld via direct diercontact, lucht, mest en voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong. Bij influenza kan een mens tegelijkertijd besmet raken met een menselijk en dierlijk virus. Daardoor kan een heel nieuw virus ontstaan. Dat kan een virus zijn waartegen (nog) geen weerstand bestaat en dat van mens op mens overdraagbaar is. In stallen met veel dieren dicht bij elkaar kunnen micro-organismen zich makkelijker verspreiden. Zeker in combinatie met slechte hygiënische omstandigheden. Hierdoor neemt het risico op infectieziekten toe.

Risico's van ammoniak, fijn stof, endotoxinen en geur

Naast zoönosen spelen stoffen zoals ammoniak, fijn stof en biologische agentia een grote rol bij gezondheidseffecten in de omgeving van intensieve veehouderijen. Ook geur is een belangrijke factor. Omwonenden van intensieve veehouderijen rapporteren vaker gezondheidsklachten dan normaal. Denk aan o.a. luchtwegklachten, irritatie van de ogen, stress, hartkloppingen, hoofdpijn, misselijkheid en aantasting van de stemming. Geurhinder veroorzaakt mogelijk een deel van deze klachten.

Risico's beheersen

Om zoönosen te voorkomen moeten bedrijven de kans op ziekteverwekkers verkleinen en verspreiding voorkomen. Dit kan door goede bedrijfsvoering en een stalontwerp. Voldoen aan milieuwetgeving betekent nog niet automatisch dat het gezondheidsaspect ook voldoende aandacht krijgt. De maatschappelijk afnemende acceptatie speelt een steeds grotere rol bij de discussie over het oprichten van megastallen in de omgeving.

Heeft u nog vragen of wilt u advies over uw lokale situatie? Neem dan contact op met uw eigen GGD.....

Hoogachtend,